

Рецензія
Інна Ляховій
ДФ 26.133.075
26.133.075
2019

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.075
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка,
доктору педагогічних наук, професору,
професору кафедри фізичного
виховання і педагогіки спорту
факультету здоров'я, фізичного
виховання і спорту
Інні ЛЯХОВІЙ

Рецензія

рецензента **Білецької Вікторії Вікторівни**, кандидата наук з фізичного виховання і спорту, доцента, завідувача кафедри спорту та фітнесу Київського столичного університету імені Бориса Грінченка про дисертацію **Юрія Миколайовича Волощенка «Розвиток інтероцептивного усвідомлення здобувачів вищої освіти на основі соматичних рухів у процесі фізичного виховання»**, подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 017-Фізична культура і спорт, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

Актуальність теми. Вивчення особливостей розвитку інтероцептивного усвідомлення у молоді на основі соматичних рухів — відносно нова тема наукових досліджень в Україні, яка потребує детальної розробки. Аналіз і синтез доступної спеціальної науково-методичної літератури та інтернет-джерел підтверджує, що, не зважаючи на поодинокі вітчизняні публікації, соматична рухова освіта як галузь знань здебільшого представлена в західній культурі. Сьогодні лише формуються науково-методичні підходи щодо використання занять фізичними вправами на основі соматичних рухів для розвитку інтероцептивного усвідомлення. В роботах Paolucci T. et al. та Ahmadi H. et al. показані можливості цілісних структур психофізичного впливу, спрямованих в тому числі і на розвиток інтероцептивного усвідомлення. Заняття з «усвідомлення через рух» демонструють кращу ефективність в порівнянні з традиційними методами впливу. Соматичні рухи підвищують показники інтероцептивного усвідомлення, що, у свою чергу, покращує якість життя людини.

Таким чином, актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю:

1. Вивчення та адаптації міжнародного досвіду щодо розвитку інтероцептивного усвідомлення та використання соматичних рухів у сфері фізичного виховання студентської молоді в Україні.
2. Аналізу і вирішення проблем, пов'язаних із реалізацією спеціальних підходів до розвитку інтероцептивного усвідомлення й використання соматичних рухів під час фізичного виховання студентів.
3. Впровадження технології розвитку інтероцептивного усвідомлення здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня на основі використання соматичних рухів на заняттях із фізичного виховання.

Ці аспекти мають важливе значення, так як засвідчують: нерозробленість науково-методичних положень щодо розвитку інтероцептивного усвідомлення у здобувачів вищої освіти на основі соматичних рухів на заняттях із фізичного виховання; соціальну потребу в нових засобах і методах навчання, у впровадженні кращих закордонних здобутків із проблеми дослідження в українську систему фізичної культури і спорту та в адаптації їх до загальноновизнаних у нашій країні організаційно-методичних умов проведення занять зі студентами у вищій школі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами.
Дисертаційна робота виконана згідно з планом науково-дослідної роботи Факультету здоров'я, фізичного виховання і спорту Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Теоретико-практичні засади використання фітнес-технологій у фізичному вихованні та спорті» (№ державної реєстрації 0118U001229). Роль автора, як співвиконавця, полягає в науковому обґрунтуванні ефективності авторської технології розвитку інтероцептивного усвідомлення у здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня на заняттях із фізичного виховання, в основу якої покладено ідеї «усвідомлення через рух» шляхом виконання соматичних рухів із заплющеними очима, зосереджуючись на індивідуальних відчуттях власного тіла.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна. Дисертаційна робота характеризується глибоким розкриттям досліджуваної проблеми, самостійністю у підходах до їх висвітлення, ґрунтовною практичною перевіркою отриманих результатів, їх суттєвою теоретичною і практичною значущістю.

Наукові положення, висновки та практичні рекомендації, викладені в дисертаційній роботі, повністю відповідають поставленій меті та завданням дослідження. Їх обґрунтованість підтверджується даними, отриманими під час проведення дослідження. Для вирішення завдань було використано комплекс сучасних методів дослідження, що відповідають принципам валідності.

Отримані результати спираються на значний фактичний матеріал, що забезпечує належну достовірність і обґрунтованість основних наукових положень та висновків дисертації. Висока вірогідність кількісних даних досягнута завдяки великому обсягу дослідження, числу учасників, отриманим цифровим даним, використанню сучасних методів дослідження та застосуванню адекватних методів математичної обробки матеріалів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що у роботі:

- вперше: науково обґрунтовано ефективність авторської технології розвитку інтероцептивного усвідомлення здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня на заняттях із фізичного виховання, в основу якої покладено ідеї «усвідомлення через рух» шляхом виконання соматичних рухів із заплющеними очима, зосереджуючись на індивідуальних відчуттях власного тіла;
- адаптовано українською мовою та валідовано інструментарій дослідження, зокрема опитувальники: багатовимірна оцінка інтероцептивного усвідомлення (MAIA-2); короткий опитувальник якості життя (WHOQOL-BREF); анкета реакцій на щоденні події (PCI);
- визначено показники інтероцептивного усвідомлення здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня у практиці фізичного виховання ЗВО

та проаналізовано їх динаміку, а також якості життя й реакцій на щоденні події досліджуваного контингенту;

- розроблено практичні рекомендації щодо розвитку інтероцептивного усвідомлення для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня з використанням соматичних рухів специфічного характеру на заняттях із фізичного виховання;

- розширено уявлення про інтероцептивне усвідомлення та соматичні рухи на підставі аналізу, синтезу й узагальнення українського і міжнародного досвіду;

- конкретизовано й адаптовано понятійні конструкції «інтероцептивне усвідомлення здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня», «соматичні рухи здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня» щодо українськомовного середовища;

- набули подальшого розвитку: положення про взаємозв'язок фізичних і психічних процесів у людському тілі; положення М. Фельденкрайза про усвідомлення як основу соматичної педагогіки; теоретичне уявлення щодо використання соматичних рухів в українській системі фізичної культури і спорту та важливості розвитку інтероцептивного усвідомлення на заняттях із фізичного виховання.

Практична значимість результатів дослідження полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки і пропозиції впроваджено в освітній процес здобувачів вищої освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка під час проведення практичних занять з дисципліни «Фізичне виховання» зі студентами 1 курсу різних спеціальностей, а також під час проведення лекційних та практичних занять з дисциплін «Ментальний фітнес і функціональний тренінг», «Фітнес-технології: Ментальний фітнес», «Рекреаційні та фітнес-технології» зі студентами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 017 Фізична культура і спорт, що підтверджено відповідним актом впровадження.

Сформульовані в дисертації узагальнення, висновки і практичні рекомендації представлено на практичних семінарах для викладачів кафедри спорту та фітнесу, кафедри фізичного виховання і педагогіки спорту; майстер-класах; відкритих заняттях у рамках соціального проєкту «З Києвом і для Києва» під патронатом Факультету здоров'я, фізичного виховання і спорту Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (2020-2023 рр.), а також у рамках «Програми психоемоційного відновлення для керівників установ та закладів освіти» Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (2024 р.).

Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Аналіз дисертації Волощенко Ю.М. дозволяє констатувати, що у рукопису відсутні академічний плагіат, фабрикації та фальсифікації наукових даних і експериментальних результатів. Також це підтверджено відповідними матеріалами метрологічної експертизи дисертації, проведеної фахівцями Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (UNICHECK: Довідка від 14.12.2023; ID перевірки 1015997126; ID користувача: 51720).

Оцінка змісту дисертації, її завдання в цілому і основних положень дисертації. Дисертаційна робота викладена державною мовою на 297 сторінках тексту комп'ютерного набору, складається з анотацій, вступу, п'яти розділів, практичних рекомендацій, висновків та списку використаних літературних джерел і додатків. Усього використано 320 джерел наукової та спеціальної літератури (з них 265 – представлені іноземними мовами). Цифровий матеріал дисертації ілюстровано 21 таблицею та 5 рисунками, що дозволило більш наочно сприйняти викладений науковий матеріал.

Вступ ґрунтовно обґрунтовує актуальність обраної теми, чітко окреслюючи її зв'язок з актуальними науковими напрямками та пріоритетними темами досліджень. Ця робота чітко формулює мету та завдання дослідження, визначаючи об'єкт та предмет дослідження. Використовуючи ґрунтовні теоретичні основи та обґрунтовуючи доцільність обраних методів, автор

розкриває наукову новизну та практичну значущість дисертаційної роботи. Окрім того, вступ чітко описує особистий внесок здобувача та апробацію результатів дослідження.

У першому розділі «Розвиток інтероцептивного усвідомлення на основі соматичних рухів як проблема у сфері фізичного виховання та спорту» дисертантом розглянуто інтероцептивне усвідомлення як «свідомий рівень інтероцепції, потенційно доступний для самооцінки»; проведено глибокий аналіз щодо особливостей використання соматичних рухів у практиці фізичного виховання, спорту та фізичній терапії, проаналізовано український і міжнародний досвід з цього питання. Автором здійснено аналіз особливостей розвитку інтероцептивного усвідомлення на основі соматичних рухів в осіб різного віку.

Аналіз наукової та науково-методичної літератури, проведений автором дисертації, засвідчує, що ряд аспектів із розвитку інтероцептивного усвідомлення не знаходить ґрунтовного наукового відображення, потребує перекладу, валідації, експериментальної перевірки, адаптації до українськомовного середовища. Окрім того, бракує наукових досліджень, які висвітлювали б питання фізичного виховання з упровадженням засобів, спрямованих на розвиток інтероцептивного усвідомлення.

У другому розділі «Методи й організація досліджень» обґрунтовано й описано методи дослідження, серед яких: теоретичні (аналіз і синтез спеціальної науково-методичної літератури та даних мережі «Інтернет», узагальнення, моделювання, порівняння); емпіричні: соціологічні методи (багатовимірна оцінка інтероцептивного усвідомлення MAIA-2ukr, короткий опитувальник якості життя WHOQOL-BREFukr, анкета реакцій на щоденні події PC1ukr), метод оцінки функціонального стану серцево-судинної системи, педагогічне спостереження, педагогічний експеримент; методи математичної статистики, а також подано відомості про контингент студентів, які брали участь у дослідженні (у констатуючому експерименті брали участь 1302 здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, які навчалися на 1

курсі у 2021/2022 н.р. та 404 здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, які навчалися на 1 курсі у 2022/2023 н.р.; на етапі перетворювального педагогічного експерименту брали участь 80 здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня. Описано організацію дослідження.

У третьому розділі «Теоретико-емпіричний підхід до розвитку інтероцептивного усвідомлення здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня на основі соматичних рухів» представлено результати пілотного дослідження щодо аналізу компонентів інтероцептивного усвідомлення та компонентів якості життя у здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня. Результатами пілотного дослідження підтверджено ефективність використання українськомовних версій багатовимірної оцінки інтероцептивного усвідомлення MAIA-2ukr та короткого опитувальника якості життя WHOQOL-BREFukr для вибірок здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. Проведене пілотне дослідження дозволило дисертанту розробити й теоретично обґрунтувати технологію розвитку інтероцептивного усвідомлення здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня на основі використання соматичних рухів на заняттях із фізичного виховання.

Дисертантом представлено структуру авторської технології розвитку інтероцептивного усвідомлення здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня на основі соматичних рухів, яка включала відомості про сегменти та заняття, приналежність занять до певних сегментів, вихідні положення, особливості руху, теоретичну та практичну складову занять.

Авторський експериментальний навчальний курс був розрахований терміном на 1 рік, викладався у рамках дисципліни «Фізичне виховання» для студентів 1 курсу навчання різних спеціальностей, складався із двох етапів (посеместрово), кожен етап включав 19 занять авторської технології на основі соматичних рухів, заняття проводилися двічі на тиждень. Заняття з розвитку інтероцептивного усвідомлення у здобувачів вищої освіти мали різний

«функціональний вектор» (наприклад, контроль над м'язами тулуба та кінцівок; м'язами навколо «соматичного центру»; м'язами стоп, навколо колін та стегон; м'язами навколо кульшових суглобів; м'язами навколо хребта; м'язами шиї і голови) і були спрямовані на покращення якості життя, реакцій на щоденні події студентської молоді.

Особливістю розробленої авторської технології є: виконання вправ із заплющеними очима; у вихідному положенні лежачи та спині, на животі, в окремих випадках — сидячи, стоячи, крокуючи (в тому числі назад); провідна роль викладача у «feedback»-сесії. «Виключення» зору змушує інші аналізатори (слуховий, тактильний) ставати основними засобами сприйняття, що уможлиблює розвиток рухової творчості.

У четвертому розділі «Результати дослідно-експериментальної роботи з розвитку інтероцептивного усвідомлення здобувачів вищої освіти на основі соматичних рухів у процесі фізичного виховання» представлено результати педагогічного експерименту, який було проведено у природних умовах навчального процесу. Здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня Київського столичного університету імені Бориса Грінченка опитано з використанням такого інструментарію дослідження, як: багатовимірна оцінка інтероцептивного усвідомлення, короткий опитувальник якості життя, анкета реакцій на щоденні події — й оцінено показники тричі (вересень-жовтень 2022, грудень 2022, травень-червень 2023 року).

Автором ґрунтовно проаналізовано вихідні показники інтероцептивного усвідомлення, якості життя, реакцій на щоденні події та їх динаміку у здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (констатувальний і контрольний етапи педагогічного експерименту). Виявлено, що вихідні показники інтероцептивного усвідомлення істотно не відрізнялися між контрольною й експериментальною групами за критерієм U-Мана-Вітні ($p > 0,05$). Це вказало на відсутність статистично значущих відмінностей між вибірками на етапі констатувального експерименту, дало підстави

стверджувати про їх однорідність і уможливило проведення педагогічного експерименту. Аналогічні результати отримано за критерієм U-Мана-Вітні для показників якості життя ($p > 0,05$) і реакції на щоденні події ($p > 0,05$).

Після проведення формувального етапу педагогічного експерименту показники інтероцептивного усвідомлення мали статистично значущі відмінності між контрольною й експериментальною групами за критерієм U-Мана-Вітні ($p < 0,01$), що дало підстави стверджувати про ефективність використання авторської технології розвитку інтероцептивного усвідомлення на основі соматичних рухів для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня. Це також підтверджено наявністю динаміки показників (у експериментальній групі, $p < 0,01$) для двох зв'язаних вибірок за критерієм Т-Вілкоксона. Аналогічні результати отримано за критерієм U-Мана-Вітні для показників якості життя ($p < 0,05$) і реакції на щоденні події ($p < 0,05$).

Отримані в результаті констатуючого експерименту дані було покладено в основу розробки практичних рекомендацій щодо розвитку інтероцептивного усвідомлення з використанням соматичних рухів специфічного характеру на заняттях із фізичного виховання для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня.

У п'ятому розділі «Аналіз і узагальнення результатів дослідження» подається обговорення результатів досліджень. Автором зазначається, що розвиток інтероцептивного усвідомлення залежить від раціонально організованого процесу соматичного виховання. Показано, що залежно від завдань занять, можуть бути дібрані та запропоновані технології навчання на основі соматичних рухів як єдина система. Систематизацію соматичних рухів проведено автором на підставі даних спеціальної літератури, а також експериментальної частини власних досліджень. Вказується, що важливим аспектом об'єднання наукових досліджень та емпіричних знань є застосування системного підходу у використанні занять із розвитку інтероцептивного усвідомлення на основі соматичних рухів у процесі фізичного виховання

здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня.

Висновки до дисертації чітко відповідають поставленим завданням і ґрунтуються на попередньому аналізі. Аргументи, наведені автором, є повними, та логічними. Отримані результати та висновки дисертації мають значну теоретичну та практичну цінність, адже вони розширюють наші знання щодо вдосконалення процесу фізичного виховання здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня з урахуванням важливості розвитку інтероцептивного усвідомлення на основі соматичних рухів та відкривають нові можливості для їхнього застосування на практиці.

Стиль і мова дисертації. Загалом, науковий рівень дисертації свідчить про високу якість дослідження. Текст чітко структурований, логічний та зрозумілий. Дисертація являє собою завершену наукову роботу, яка характеризується єдністю змісту. Автор демонструє ґрунтовне розуміння теми дослідження та вносить суттєвий особистий внесок у практичну діяльність з фізичного виховання. Дисертація оформлена згідно з усіма вимогами МОН України. Текст написаний державною мовою, стиль викладення матеріалу – науковий. Основні положення, висновки, пропозиції та рекомендації дисертації чітко сформульовані, аргументовані та ґрунтуються на результатах дослідження. Вони характеризуються послідовністю та завершеністю.

Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях. Матеріали дослідження знайшли відображення у 12 наукових публікаціях, із них: 3 у виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; 9 публікацій, в яких додатково відображено наукові результати дисертації.

Основні результати наукових пошуків і практичних доробків дисертаційної роботи було оприлюднено у доповідях на II науково-практичній конференції «Спорт та здоров'я людини в умовах сучасного суспільства» (Київ, 2019); II–IV International Scientific and Practical Conference «Health, physical education and sport: perspectives and best practices» (Київ, 2019, 2021, 2023); Sport and Innovation International Conference (Budapest, 2019); VIII-X

Всеукраїнських науково-практичних конференціях «Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини: досвід, проблеми, перспективи» (у циклі Анохінських читань) (Київ, 2020, 2021, 2023); I-II Міжнародних науково-практичних конференціях «Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities» (Вінниця, UKR - Відень, AUT, 2021).

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. У цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, акцентую увагу на окремих суперечностях, спірних положеннях, що, на мою думку, потребують додаткової аргументації та відповідних уточнень:

1. У Розділі I «Розвиток інтероцептивного усвідомлення на основі соматичних рухів як проблема у сфері фізичного виховання та спорту» доцільно було б більше зосередитися саме на аналізі результатів досліджень інших авторів, а не на цитуванні їх результатів.
2. У підрозділі 3.3 «Авторська технологія розвитку інтероцептивного усвідомлення здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня на основі соматичних рухів у процесі фізичного виховання» зустрічаються не зовсім коректно сформульовані назви рухів згідно гімнастичної термінології.
3. Практичні рекомендації є досить стислими (2,5 сторінки), хоча в роботі поставлене окреме завдання «Розробити практичні рекомендації щодо розвитку інтероцептивного усвідомлення здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня з використанням соматичних рухів специфічного характеру на заняттях з фізичного виховання».
4. У Розділі 5 «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» бажано було б вказати не тільки які результати отримані вперше, але і які положення були розширені, доповнені та набули подальшого розвитку.

Перераховані недоліки та зауваження у переважній більшості носять дискусійний характер, суттєво не впливають на науковий і методологічний рівень дисертації, не знижують її загальної позитивної оцінки та спрямовані, в основному, на подальше вдосконалення творчих здібностей здобувача.

Висновок про відповідність дисертації встановленим чинним вимогам. Дисертаційна робота Волощенка Юрія Миколайовича «Розвиток інтероцептивного усвідомлення здобувачів вищої освіти на основі соматичних рухів у процесі фізичного виховання» є кваліфікаційною науковою працею, яка виконана здобувачем особисто, має наукову новизну, характеризується новим підходом і практичною цінністю, відповідає спеціальності 017 Фізична культура і спорт, вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти та науки України № 40 від 12.01.2017 р. (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти та науки України № 759 від 31.05.2019 р.) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (із змінами внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №341 від 21.03.2022 р.), а її автор Волощенко Юрій Миколайович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт.

Рецензент:

кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
доцент, завідувач кафедри спорту та фітнесу
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Вікторія БІЛЕЦЬКА

наказом № 44
від 12.01.2022 р.